

УДК 378.011.3–051:811

**Т. А. Кокнова**

**ВИДИ НАВЧАЛЬНО-ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, ЯКІ ЗОРІЄНТОВАНІ  
НА ЗРОСТАННЯ САМОСТІЙНОСТІ ПІД ЧАС ВИРІШЕННЯ  
ПРОФЕСІЙНИХ ЗАДАЧ (НА ПРИКЛАДІ ПІДГОТОВКИ  
МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ)**

Оновлення всіх ланок життя в умовах ринкової економіки зумовлює посилену увагу до професійної підготовки майбутніх перекладачів згідно з їх професійних якостей. На нашу думку, формування перекладачів нового типу – ініціативних, упевнених у собі, мислячих, самокритичних, емоційно стабільних – можливе лише за умови наближення навчання у вищому навчальному закладі до реальної професійної діяльності. Підвищення вимог до фахівців різних спеціальностей зумовило необхідність у дослідженні багатьма науковцями шляхів ефективного впливу на розвиток самостійності під час підготовки майбутніх спеціалістів.

Особливості формування професійних якостей у сучасному світі вивчали багато дослідників О. Борисова; О. Вербицький, Н. Ничкало, С. Смірнов, В. Шадріков, що зумовлено пошуком ідеального інструментарію, який дав би змогу ефективно формувати професійні якості, скорочувати період адаптації до реальних умов професійної діяльності, розвивати самостійність та таким чином створювати ідеальне середовище для формування зазначених якостей. Існує низка праць, які переконливо обґрунтовують доцільність застосування в навчальному процесі навчально-ігрової діяльності та пропонують ігровий матеріал з розв'язання професійних завдань та ситуацій, наближених до реальної фахової діяльності О. Балакієва, О. Близнюк, Ф. Галлямов, Л. Галіцина, М. Кларін, О. Пассов та ін.], що, по-перше, свідчить про цінність гри як методу підготовки майбутніх фахівців; по-друге, підтверджує тенденцію зближення процесу навчання з професійним життям, указує на потребу озброєння студентів саме тими якостями, які стануть їм у нагоді в майбутній професійній діяльності.

Саме тому мета нашої статті визначити види навчально-ігрової діяльності, які будуть ефективно впливати на розвиток самостійності під час вирішення професійних задач.

У науково-педагогічній літературі представлений величезний видовий потенціал навчально-ігрової діяльності, застосованої для формування професійних якостей. Але, на жаль, він не може бути використаний повною мірою для формування розвитку самостійності у майбутніх перекладачів. Головним чином тому, що в науково-педагогічній літературі не визначено конкретні види навчально-ігрової діяльності й відсутній практичний довід їх упровадження в навчально-

виховний процес для підготовки майбутніх перекладачів. Саме тому нам необхідно виділити головні вимоги до навчально-ігрової діяльності, що дадуть можливість визначити ті її види, використання яких можливе в навчально-виховному процесі. Під „використанням” розуміємо застосування чого-небудь для вдосконалення, тому, використовуючи навчально-ігрову діяльність, ми намагаємося виділити її особливі характеристики (надати особливих рис чому-небудь), для подальшого використання в педагогічному процесі, таких її видів, що впливатимуть на вдосконалення й формування професійних якостей перекладача.

Постає питання, якою повинна бути навчально-ігрова діяльність, щоб вона ефективно впливала на процес формування професійних якостей у майбутніх перекладачів. Отже, для конструювання ігор необхідно враховувати той факт, щоб ігрова ситуація містила реалістичну основу, обов'язково була взята з професійного життя; була посилюючою для студентів та містила цікаву й реалістичну професійну проблему [1, с. 78].

Існує кілька поглядів щодо особливостей професійного зростання: по-перше, як рух від центрованості на самому собі до оволодіння середовищем та соціально корисного саморозвитку [2, с. 33 – 42]; по-друге, як ефективний розвиток професійних якостей через початок формування намірів до повної самореалізації спеціаліста в професійній діяльності [3]; по-третє, що формування особистості здійснюється на основі завдань, які поступово ускладнюються, – пізнавальних, морально-етичних, комунікативних, у процесі яких професіонал оволодіває необхідним комплексом професійних якостей [4, с. 34]. Отже, ці погляди об'єднує думка про заклик до розвитку самостійності на шляху до професійного зростання.

Про необхідність формування самостійності наголошував К. Ушинський, який звертав увагу на розвиток бажання й здатність самостійно оволодівати новими знаннями, стимулювати учнів до „витягування” корисної інформації з багатьох джерел; тоді людина оволодіє такою розумовою силою, що буде сприяти самовдосконаленню впродовж усього життя [5, с. 319]. Саме тому ми вважаємо, що навчально-ігрова діяльність має містити такі елементи, які б розвивали самостійність студентів під час вирішення ігрових завдань.

Для того, щоб розвивати необхідні якості та здібності, на думку М. Ярошевського, А. Василевської, Т. Кудрявцева, потрібно змусити студентів активно думати, досліджувати, шукати, творити, а для того, щоб цей процес підсилити, потрібно поступово підвищувати пізнавальну потребу та переживати при цьому почуття радості й задоволення. Для того, щоб змусити студентів бути активними, необхідна самостійність у навчальній діяльності, тобто потрібні такі методи й форми навчання, які забезпечать їхню самостійну роботу [6, с. 275].

Досліджуючи можливості підвищення самостійності на основі навчально-ігрової діяльності, ми звернулися до науково-педагогічної літератури, яка виділяє основні чинники до її розвитку [7, с. 175]: по-перше, це широкий міжпредметний зв'язок, який дає можливість максимально застосовувати теоретичні та практичні знання в практичному досвіді; збільшення ступеня самостійності реалізується за рахунок переходу від указівок педагога до необхідності застосовувати необхідні знання та якості для вирішення навчальних ситуацій і до самостійного віднайдення необхідних знань та досвіду; формування самостійності передбачає таку організацію роботи, під час якої ті, хто навчаються, переходять від формування навичок виконання окремих операцій і до формування всієї діяльності загалом; ступінь самостійності зростатиме тоді, коли буде забезпечено перехід від оволодіння діяльністю в готовому вигляді до самостійного відкриття окремих дій та їхніх систем; збільшення ступеня самостійності залежить від усвідомлення необхідності в оволодінні конкретним умінням до важливості оволодіння цілісної структури навчальної діяльності; перехід від завдань репродуктивного характеру до творчих.

Отже, становлення професіонала відбувається ефективно, якщо в навчально-виховному процесі відбувається поступовий перехід від репродуктивного до творчого процесу. Під час репродуктивного процесу людина відтворює або повторює вже сформовані прийоми поведінки, а творчий тип діяльності характеризується спрямованістю на створення чогось нового [8, с. 3]. Просування від репродуктивних методів до творчих сприяє сприйняттю людиною конкретних дій від загального їх розуміння до чіткого бачення всієї ситуації, від окремого мотиву до системи відношень [9, с. 414].

Учені пропонують кілька рівнів становлення самостійності. Так, Н. Басова запропонувала шість рівнів становлення самостійності під час навчання у ВНЗ: 1) підготовчий; 2) репродуктивний; 3) навчально-пошуковий (часткове виконання пошукових дій); 4) експериментально-пошуковий; 5) теоретико-експериментальний; 6) теоретико-практичний [10, с. 335].

Отже, урахувавши поступове збільшення складності ігрової ситуації та самостійність студентів під час вирішення ігрових завдань, роблячи їх більш глибокими, інформативним за змістом та суттю проведення, більш тривалими за часом проведення, більш поширеними для впровадження в навчально-виховний процес, ми виділяємо такі види навчально-ігрової діяльності, які змінюють один одного й зорієнтовані на зростання самостійності студентів. У видову основу навчально-ігрової діяльності покладено механізм процесів, які поступово ускладнюються, взаємодоповнюються (екстеріоризації та інтеріоризації), що були запропоновані П. Гальперінім та Н. Талізінюю.

1. Орієнтаційні ігри – сприяють оволодінню основами професійної поведінки перекладача за допомогою тотальної імітації його

професійної діяльності (рольові ігри за сценарієм, імітаційні ігри, імітаційні ситуації, ігрове проектування, дидактичні ігри, пізнавально-дидактичні ігри, ділові ігри з імітацією професійної діяльності, робота в парах, навчальні діалоги та ін.). Такі ігри забезпечені викликати в студентів зацікавленість майбутньою професійною діяльністю, їхніми професійними якостями, побачити її „дзеркало”, підвищити інтерес до професійної діяльності (умови, особливості, труднощі його поведінки); формування в підсвідомості ідеального образу перекладача за рахунок імітації його професійної діяльності; залучати студентів до програвання різноманітних варіантів професійної поведінки; створити емоційно піднесений настрій під час занять, чітко продемонструвати та алгоритмізувати поведінку перекладача під час його професійної діяльності. Під час таких ігор студенту необхідно тільки імітувати поведінку перекладача, дотримуватись плану, сценарію або алгоритму, запропонованого викладачем. Застосування орієнтаційних ігор сприятиме інтеріоризації – формуванню професійних якостей перекладача в студентів за рахунок присвоєння ними їхніх професійних якостей.

2. Варіативні ігри – спрямовані на реалізацію педагогічної моделі „навчання через відкриття” та спільний пошук вирішення й дослідження проблемних професійних ситуацій (метод проєктів, проблемне навчання, спільний пошук вирішення проблемної ситуації, навчальні діалоги, дискусії, МАКС, ділові ігри з пропонуванням кількох шляхів для вирішення професійної проблеми тощо). Використання в навчально-виховному процесі варіативних ігор сприятиме екстеріоризації – перетворенню професійних якостей перекладача з внутрішнього їх розуміння на основі інтеріоризації до зовнішньої їх реалізації під час виконання професійних ситуацій. Варіативні ігри ми поділили на три підвиди.

Порівняльні ігри орієнтовані на те, щоб створити проблемні ситуації, які дають можливість студентам аналізувати свої професійні якості відповідно до вимог професії, навчити студентів уявляти свою мету. Такі види ігор повинні ініціювати процес порівняння своїх професійних якостей з тими, що вимагається професією (з’ясувати, які якості необхідні перекладачу?, які якості сформовані в студентів?). Орієнтація на ідеал повинна стимулювати студентів на цілепокладання до самовдосконалення своїх професійних якостей. Спільне обговорення та вивчення різноманітних ситуацій професійної поведінки перекладача, програвання різноманітних варіантів вирішення різних проблем, порівняння власних професійних якостей розуміє планування до цілепокладання (на високому рівні сформованості професійних якостей). Тобто викликати в студентів зміну їхніх особистісних ціннісних орієнтацій до необхідності формування професійних якостей перекладача, наштовхнути студентів на важливість цілепокладання для їх формування під час навчання у ВНЗ.

Пізнавальні ігри орієнтовані на те, щоб навчити студентів підтримувати зацікавленість і необхідність до процесу формування професійних якостей, використовуючи весь свій потенціал для цього. Основним алгоритмом для використання таких ігор ми визначили сукупність „кроків”, запропонованих О. Газманом, Л. Граначем (хочу – потрібно – зможу). Такий алгоритм дає змогу залучити студентів до гри, співвіднести ігрову ситуацію з вимогами професії, мобілізацію внутрішніх ресурсів студентів для вирішення ігрового завдання, подолання перешкоди, отримання задоволення від процесу, самовпевненості, відчуття необхідності до самоствердження й творчої реалізації.

Тренувальні ігри дають можливість навчити студентів орієнтуватися в професійній діяльності, використовувати професійні якості на практиці та накопичувати досвід професійної поведінки, швидко оперувати власними професійними якостями, робити перші спроби в професійній діяльності. Ігри цього типу повинні пропонувати аутентичні умови, ситуації професійної поведінки без пропонування варіантів для їх вирішення. Студенти повинні самі вирішити, які професійні якості застосовувати та як поводитися в тій чи тій професійній ситуації. Під час проведення варіативних ігор викладачі повинні активізувати роботу студентів, підштовхувати до правильного знаходження рішень і спрямовувати на формування професійних якостей, ставити додаткові питання, нагадувати приклади з професійної діяльності, тобто створити такі ситуації, де студенти зможуть самі знайти правильні рішення.

3. Евристичні ігри – моделювання професійних ситуацій та самостійний пошук для їх вирішення (ділові та рольові ігри, які проектуються самостійно, усі види евристичних ігор). Такі ігри допомагають використовувати всі професійні якості перекладача, швидко адаптуватися до професійної діяльності, безконфліктного виконання професійних обов'язків, самореалізовуватись та самостверджуватись у професійній діяльності, оволодівати власними способами дії в ігровій формі для швидкої адаптації, самостверджуватись в професії. Викладачам необхідно тільки охарактеризувати тему, середовище або професійну ситуацію, де студенти повинні самі спроектувати професійну реальність з можливими варіантами для успішного існування в ній. Упровадження евристичних ігор сприятиме інтеріозаційно-екстеріозаційному перетворенню – закріпленню професійних якостей перекладача у внутрішній підсвідомості студентів. Допомога максимально скоординувати всі професійні якості перекладача стимулює студентів до створення власного стилю професійної поведінки.

Таким чином, визначені види навчально-ігрової діяльності сприяють більш швидкому зростанню самостійності, та таким чином і підвищенню рівня сформованості професійних якостей в майбутніх перекладачів. Перспективи подальших досліджень ми пов'язуємо із

розробкою навчального посібника, який би враховував специфічні характеристики і завдання підготовки майбутніх перекладачів.

### **Список використаної літератури**

**1. Лаврентьев Г. В.** Инновационные обучающие технологии в профессиональной подготовке специалистов : учеб. пособие / Г. В. Лаврентьев, Н. Б. Лаврентьева. – Барнаул : Изд-во Алтайского гос. ун-та, 2002. – 156 с. **2. Підручна З. Ф.** Формування професійної комунікативної компетентності майбутніх перекладачів у процесі фахової підготовки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.04 „Теорія і методика професійної освіти” / З. Ф. Підручна. – Т., 2008. – 22 с. **3. Кудрявцев Т. В.** Психология технического мышления : процесс и способы решения технических задач / Т. В. Кудрявцев. – М. : Педагогика, 1975. – 304 с. **4. Левковская Я. В.** Формирование профессиональной компетентности будущих переводчиков в вузе на основе акмеологического подхода : автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. пед. наук : спец. 13.00.08 „Теория и методика профессионального образования” / Я. В. Левковская. – Магнитогорск, 2007. – 23 с. **5. Ушинский К.** Педагогические сочинения : в 6 т. / редкол.: М. И. Кондаков (гл. ред.) и др. ; АПН СССР. – М. : Педагогика, 1988– . – Т. 2. – 1988. – 492, [2] с., [4] л. ил. **6. Проблемы научного творчества в современной психологии** / ред. М. Р. Ярошевский. – М. : Наука, 1971. – 334 с. **7. Педагогика** : учеб. пособие для студентов пед. вузов и пед. колледжей / под ред. П. И. Пидкасистого. – М. : Пед. о-во России, 1998. – 640 с. **8. Выготский Л. С.** Воображение и творчество в детском возрасте : психол. очерк / Л. С. Выготский. – Изд. 2-е. – М. : Просвещение, 1967. – 93 с. **9. Педагогика** / В. А. Сластенин, И. Ф. Исаев, А. И. Мищенко, Е. Н. Шьянов. – М. : Школа-Пресс, 1997. – 512 с. **10. Басова Н. В.** Педагогика и практическая психология : учеб. пособие / Н. В. Басова. – Ростов-н/Д. : Феникс, 1999. – 416 с.

**Кокнова Т.А.** Види навчально-ігрової діяльності, які орієнтовані на зростання самостійності під час вирішення професійних задач (на прикладі підготовки майбутніх перекладачів)

У статті розглянуті види навчально-ігрової діяльності, котрі орієнтовані на зростання самостійності під час вирішення професійних завдань. Орієнтаційні гри (інтеріоризація професійних якостей перекладача за рахунок імітації роботи перекладача); варіативні гри (екстеріоризація за рахунок активної участі і пошукового характеру проведення ігор); евристичні ігри спрямовані на інтеріоризаційно-екстеріоризаційне перетворення, за рахунок творчого підходу до виконання ігрових ситуацій.

*Ключові слова:* професійні якості, майбутні перекладачі, навчально-ігрова діяльність.

**Кокнова Т. А. Виды учебно-игровой деятельности, которые ориентированы на рост самостоятельности во время решения профессиональных задач (на примере подготовки будущих переводчиков)**

В статье рассмотрены виды учебно-игровой деятельности, которые ориентированы на рост самостоятельности во время решения профессиональных задач. Ориентационные игры (интериоризация профессиональных качеств переводчика за счет имитации работы переводчика); вариативные игры (экстериоризация за счет активного участия и поискового характера проведения игр); эвристические игры направлены на интериоризацию-экстериоризацию преобразования, за счет творческого подхода к выполнению игровых ситуаций.

*Ключевые слова:* профессиональные качества, будущие переводчики, учебно-игровая деятельность.

**Koknova T. A. Types of Educational and Entertaining Activities, which are Focused on the Growth of Independence During Solving the Professional Problems (Example of Training the Future Translators)**

The article describes the kinds of educational and entertaining activities, which are oriented to the growth of independence during solving the professional problems. Orientational games can promote interiorization of interpreter based on assigning students the professional functions, social experience and the specific translation activity by means of imitation of the translator's activity. Modularly expandable games will provide exteriorization (transformation translator's professional qualities with internal understanding which is based on the internalization of an outside their understanding to the implementation during professional situations) through the active participation and the search conducts of proposed games. Heuristic games are aimed to carry out interiorization-exteriorization transformations (fixing professional qualities of translation into the inner subconscious of students) through a creative approach to the game situations.

The investigation stores information about educational theory and practice which is proved to be conducive not only to the educational knowledge, but also to the context of the formation of the future translators' creative personality in the high educational establishment.

*Key words:* professional qualities, future translators, educational and entertaining activities.

Стаття надійшла до друку 05.02.2013 р.

Прийнята до друку 06.03.2013 р.

Рецензент – к. п. н. Федічева Н. В.